

Romeins Broeksittard: veenbrug, vondsten en villa's

Ries van Doorn

Bijna 170 jaar geleden werden te Broeksittard, nu behorend bij de gemeente Sittard-Geleen-Born, maar vroeger een zelfstandige gemeente, archeologische vondsten gedaan. In 2005 is door de schrijver een samenvatting gemaakt om de vele onduidelijkheden en misverstanden over de exacte locaties van al het gevondene weg te werken.¹ Aanleiding vormde het feit dat de juiste locaties van twee (?) Romeinse villa's door onder andere onduidelijke verslaglegging en foutieve coördinaten nog steeds niet bekend waren. Er werd zoveel mogelijk getracht een relatie te leggen tussen de registraties van het Stadsarchief Sittard-Geleen-Born/Werkgroep Archeologie Sittard en die van de ROB. Het onderzoek heeft ertoe geleid dat de ligging van de Romeinse villa's definitief is gelokaliseerd. Niet ver van de villa's zijn ook andere Romeinse vondsten gedaan. Naast het aantreffen van veel aardewerk is de vondst van een Romeinse veenbrug in het midden van de negentiende eeuw misschien wel het spectaculairst.

Locatie 1. De veenbrug

Evenals in het Duitse Tüddern hebben de Romeinen duidelijk hun sporen achter gelaten in het nabijgelegen Nederlandse Broeksittard. In het midden van de negentiende eeuw werd hier ten noorden van de huidige Verlengde Broekweg, in het moeras en stroomgebied van de Rode Beek tussen Tüddern en Broeksittard, een circa 250 meter lange veenbrug ontdekt. De constructie bestaat uit planken en vierkant gekapte eiken palen. De eerste publicatie is te vinden in de Preussische *Staats-Zeitung* nr. 158 d.d. 8 juni 1842.² Het was Ch. Guillon uit Roermond, notaris en archeologisch zeer geïnteresseerd, die L.J.F. Janssen 'Conservator bij het Archeologisch Kabinet te Leyden', op de hoogte bracht van de sensationele veenbrug. Er volgden een aantal onderzoeken door serieuze 'archeologen' maar ook door dubieuze schatzoekers.

De vondst was in ieder geval dermate belangrijk, dat in het 'Aanhangsel' van het *Aardrijkskundig Woordenboek* uit 1851 werd opgenomen: '...Broek-Sittard: ...Onder deze gemeente zijn in het jaar 1845 onder de aarde overblijfselen van eene houten brug gevonden, welke zoo in bouwstoffen en zamenstelling als wat de breedte betreft, de treffendste overeenkomst met de Drentsche veenbruggen heeft...'.³ In 1941 en 1945 werd de brug nogmaals onderzocht: dit keer door de Duitse archeologische dienst van het *Landesmuseum Bonn*. In 1953 volgde een aanvullend onderzoek vanuit Nederlandse zijde door de *Rijksdienst voor het*

Oudheidkundig Bodemonderzoek onder leiding van drs. J. Bogaers.⁴ De (veen)weg bevond zich op een diepte van 30 tot 50 centimeter onder het maaiveld. Uit onderzoek bleek dat de weg in de loop der tijd is afgedekt met post-Romeinse veenlagen. Het straatoppervlak met een berijdbare breedte van bijna 7,5 meter was gefundeerd met een 30 centimeter dikke keiharde zand/grindlaag.

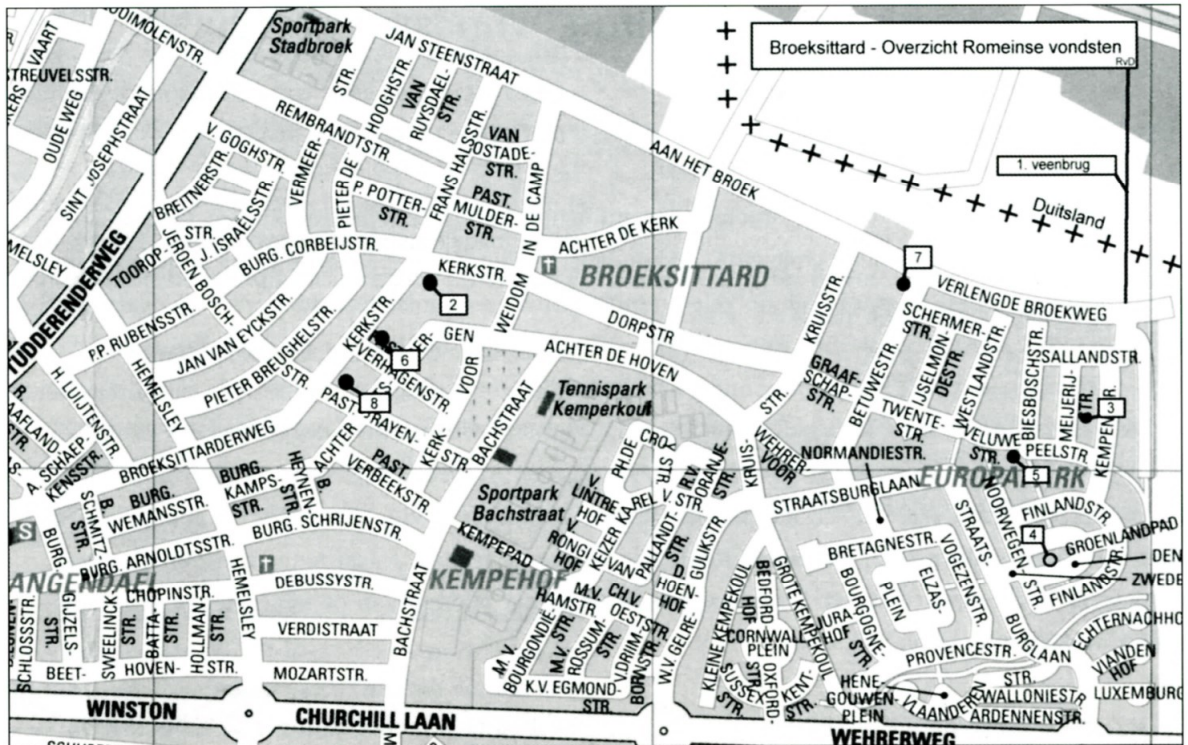
Het traject werd vastgesteld vanaf de gekanaliseerde Rode Beek in het noorden tot aan de Verlengde Broekweg in het zuiden. Ondanks alle pogingen kon men het verdere verloop in zuidelijke richting niet vaststellen. Gezien de dikte en breedte van het wegdek gaat het waarschijnlijk om een secundaire weg, welke mogelijk het Romeinse *Theudorum* (Tüddern) via Broeksittard met *Coriovallum* (Heerlen) verbond.

Locatie 2. Kerkstraat: Romeins scherfmateriaal

In januari 1949 werden bij de bouw van een huizenrij diverse rand- en wandfragmenten van Romeins aardewerk gevonden.⁵

Locatie 3. Meijerijstraat en Kempenstraat: Romeins scherfmateriaal

Voor de grote uitbreiding van Broeksittard in oostelijke richting werd ten zuiden van de Verlengde Broekweg veel Romeins materiaal gevonden. De locatie is gelegen tussen de huidige Meijerijstraat en Kempenstraat.

Plattegrond van Broeksittard (Gemeente Sittard-Geleen-Born) met overzicht van Romeinse vondsten. De nummers van de locaties komen overeen met die in de tekst.

In februari 1996 werd door de Werkgroep Archeologie Sittard een prospectie op een akker georganiseerd. De oogst was aanzienlijk: veel fragmenten van dolia en van verschillende wrijfschalen. De akker lag bezaaid met dakpanfragmenten.⁶

De locatie is ongeveer 150 meter verwijderd van de eerder vermelde veenbrug.

Locatie 4. Zweeds stratenkwartier: Romeinse korenmaalsteen

In het Zweedse kwartier, de exacte locatie is helaas niet bekend, werd tijdens nieuwbouw een fragment van een Romeinse (koren)maalsteen gevonden.

Locatie 5. Veluwestraat: Romeins scherfmateriaal, fibula etc.

Bij de aanleg van een wegcunet werden verdachte verkleuringen waargenomen. De tevens aanwezige dakpanfragmenten gaven in juni 1996 aanleiding tot verder onderzoek: Er werden boringen gedaan en enkele proefsleuven gegraven. Tot ieders verrassing kwam een vloertje (?) van maaskeien tevoorschijn. Helaas kon i.v.m. de bereikbaarheid het onderzoek niet verder worden uitgebreid. Gevonden werden: diverse aardewerk- en dakpanfragmenten, ijzeren

spijkers, twee paardentanden en een bronzen soldatenfibula.^{7,8}

Deze locatie ligt ongeveer 230 meter van de onder 1 vermelde veenbrug verwijderd.

Locatie 6. Kerkstraat 23: Romeins scherfmateriaal
Bij de aanleg van een riool in 1949 werd bij het pand Kerkstraat 23 Romeins aardewerk gevonden. De 25 scherven waren afkomstig van minstens zeven types aardewerk.

Locatie 7. Verlengde Broekweg: Funderingsresten villa nr. 1

In het 'Bulletin des Commissions Royales d'Art et d'Archéologie' uit 1878 wordt melding gemaakt van een mogelijke Romeinse villa in het Broeksittardse. In de Franse tekst is te lezen dat M. Janssen resten van Romeinse funderingen ('vestiges des substructions belgo-romains') vindt bij een bepaald perceel.⁹ Waarschijnlijk gaat het hier om de fundering van een Romeinse villa. De betreffende plek ligt onder en achter de huizenrij tegenover het kleine woonwagenkampje aan de Verlengde Broekweg. Helaas zijn van deze villa geen tekeningen of verdere omschrijvingen bekend. De locatie ligt iets meer dan driehonderd meter van de

veenbrug verwijderd. Door de aanwezige bebouwing is het vrijwel uitgesloten dat heden ten dage nog restanten van de villa-funderingen te vinden zijn.

Locatie 8. Kerkstraat 3 en 5: funderingsresten villa nr. 2

Bij woningbouw rond 1949 zijn in de huidige Kerkstraat onder andere Romeinse funderingsresten gevonden.^{10,11,12}

Aan het vinden van de juiste locatie is een hele zoektocht vooraf gegaan...

Padvindders

Stadsarchivaris J. Offermans onderkende het belang van de vondsten en zette alle zeilen bij om een opgraving van de grond te krijgen. Op 29 januari 1949 schrijft hij een brief aan de burgemeester: ".....verzoek ik u beleefd ons toestemming te willen verlenen tot het instellen van een nader onderzoek in het bouwterrein aan het Heiligenhuuske (locale benaming) te Broeksittard op 2 Februari 1949.... Ieder onzer is afzonderlijk tot de conclusie gekomen dat het terrein meer Romeinse voorwerpen moet

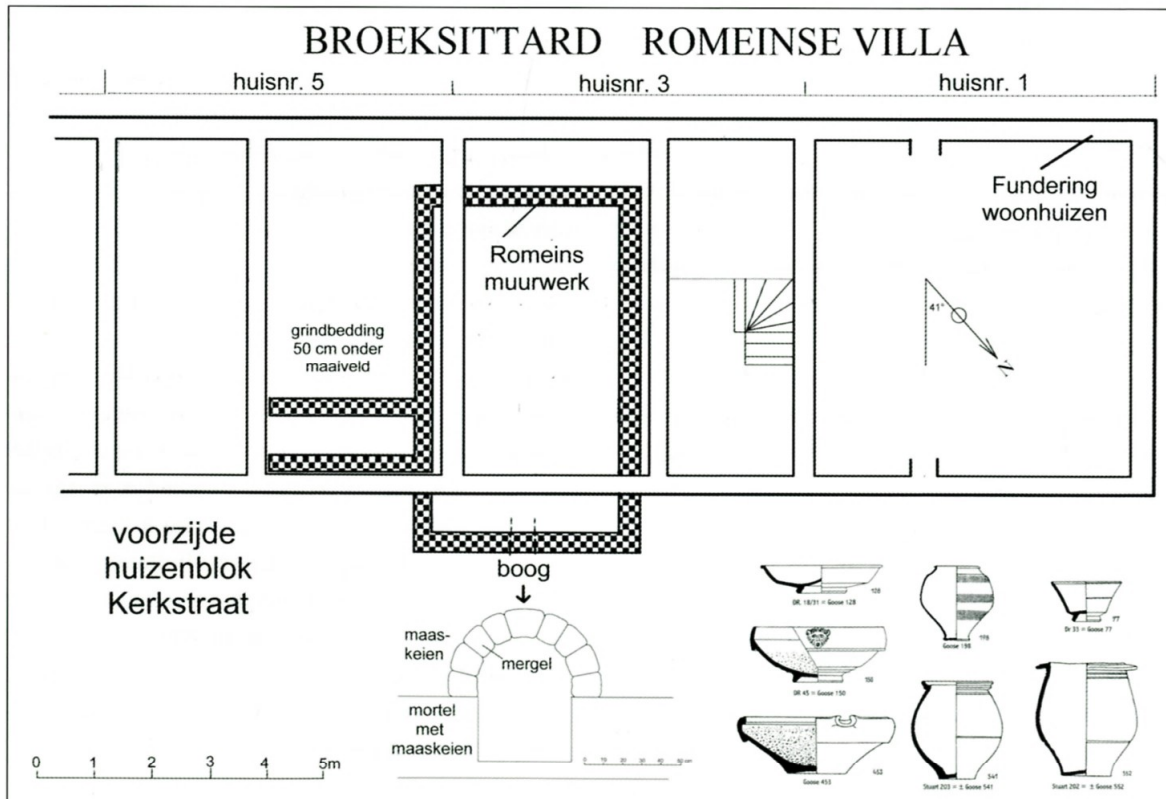
bevatten en dat eigenlijk slechts de rand van een Romeinsch gebouw geraakt werd bij het uitgraven van den bouwputten en dat het uiterst jammer zou zijn de goede kansen tot het instellen van een onderzoek te laten voorbijgaan".¹³

Helaas had de gemeente in de jaren zo vlak na de oorlog andere belangen; er moesten huizen worden gebouwd en liefst zo snel mogelijk. Offermans mobiliseerde daarop eigenhandig voor het intekenen van de Romeinse funderingsresten een groep 'padvindertjes', die meehielp bij het meten en maken van 'proefgaten'. De foto's van het onderzoek, die volgens de aantekeningen van Offermans zijn gemaakt, zijn nooit gevonden.

Zouden er misschien nog padvindders zijn die over het onderzoek kunnen vertellen? Ondanks oproepen in lokale media heeft zich tot nu toe jammer genoeg geen enkele 'bejaarde' padvinder gemeld.

De ROB onderzocht de locatie vluchtig. De in het ROB-rapport aangegeven coördinaten waren echter niet herleidbaar en overige informatie was bijzonder summier.

De in 1949 gevonden Romeinse funderingsresten van de villa te Broeksittard zijn gearceerd weergegeven. De aan de straatzijde gevonden boogconstructie is apart met een afwijkende schaal ingetekend. Rechtsonder een weergave van de oorspronkelijke vorm van de aangetroffen scherven.

In Kerkrade werden bij de Romeinse villa Holzkuil bijna identieke boogconstructies blootgelegd. De keldernissen werden gebruikt voor het plaatsen van olielampjes.

Offermans maakte van de vondsten ruwe schetsen zonder duidelijke schaalvoering. Vooral het ontbreken van referenties of nulpunten in de tekeningen zorgden ervoor dat de juiste locatie nauwelijks te traceren was.

Volgens de gemaakte schetsen waren de funderingsresten gesitueerd onder twee vrijstaande woningen of een tweeblok. Navraag naar bouwtekeningen van nabij gelegen woningen bij de verhuurder ('Zo Wonen') leverde niets op. Een aannemerstekening in het bouwdoosier van de gemeente gaf wel uitsluit-¹⁴ Offermans, zo blijkt nu, lichte voor het intekenen van de Romeinse funderingsresten een klein gedeelte, namelijk twee woningen van een groter woonblok uit. De door hem geschetste nieuwbouwfundamenten komen goed overeen met die van de aannemerstekening. Incomplete oude schetsen en nieuwe opmetingen zorgen voor een completer totaalbeeld.

Niet bestaande huisnummers

Een ander probleem was de vermelding van straatnaam en huisnummer, die voor de nodige hoofdbre-
kens zorgde. Offermans vermeldt Kerkstraat 183; dit huisnummer bestaat echter niet. (De juiste locatie is gelegen op Kerkstraat 3 en 5). Het vermelde huisnummer 183 is een 'logische' doornummering van de toen reeds bestaande Broeksittarderweg met als laatste huis nr. 179.

Ook is er sprake van dat de villa 10 meter ten zuidoosten van de Groene Weg ligt.

De Groene Weg bestaat thans niet meer, het was een

veldweg die gezien kan worden als een extrapolatie van de Kerkstraat naar het zuidwesten vanaf kruispunt Kerkstraat/Broeksittarderweg. De genoemde afstand kan nooit 10 meter bedragen, maar moet minstens 25 meter zijn.

Met alle gegevens en bouwtekeningen werd ter controle de woning Kerkstraat 3 bezocht. Ter plekke werd de kelder bekeken. Deze blijkt inderdaad gebouwd te zijn zoals op de aannemerstekening is te zien. De familie woont er sinds 1955. Van Romeinse vondsten onder hun woning had men geen weet...

Coördinaten

De coördinaten zijn toentertijd met de ter beschikking staande kaarten (en een dik potlood?) ingemeten op een topografische kaart met schaal 1:25.000. De coördinaten blijken foutief en hebben voor y -143 meter en x -179 meter afwijking!

Indicatie voor de foutieve coördinaten is ook het feit dat de 'oude' locatie die langs de Kerkstraat dan wel Broeksittarderweg zou liggen, terecht zou komen ver achter de huizen in een open veld.

Villa en vondsten in januari en juli 1949

De locatie van de Romeinse villa uit de tweede of derde eeuw na Christus werd na veel puzzelwerk definitief vastgesteld. De villa was gelegen onder de eerste huizen van de Kerkstraat, waarbij de funderingen van het Romeinse bouwwerk haaks stonden op het verloop van de Kerkstraat. De fundering wordt omschreven als linkervleugel en middengedeelte van een villa rustica.

Het is niet uit te sluiten dat onder of in de buurt van de Kerkstraat een Romeinse weg in dezelfde richting heeft gelopen. Door heersende woningnood en onderschatting van het historisch belang door de gemeente, is het onderzoek toentertijd beperkt gebleven. Tijdens de onderzoeken werden een aantal funderingen gevonden. Aan de Kerkstraatzijde bevond zich een nis in de vorm van een boogconstructie. Zulke nissen werden in kelders vaak gebruikt voor de plaatsing van olielampjes. Frappant is de overeenkomst met de aangetroffen nissen in villa Holzkuil te Kerkrade in 2002. Tevens trof men fragmenten aan van diverse soorten aardewerk, dat oorspronkelijk uitzag zoals op de overzichtstekening weergegeven.

Onder andere werden gevonden:

- Randfragment TS van een conische kop. Drag. 33 (datering 50-230)
- Randfragment TS wrijfschaal met kwartskorrels. Drag. 45 (datering 170-230)
- Randfragment van een kookpot. Stuart 201 (datering eind 1^e eeuw)
- Randfragment van een kookpot Stuart 203 (datering midden 2^e eeuw of later)
- Fragment van een zwart geverniste beker met kerfbandversiering. Gose 198. (datering 1B-2A)
- Randfragment wrijfschaal Gose 453 (datering 2B-3A)
- Wandfragment TS bord Drag. 18/31 (datering 90-150)
- Bodemfragment van een geelwit kruikje
- Niet nader beschreven randfragmenten van diverse wrijfschalen
- Delen van wigvormige bekapte zandsteen 13x17x7 cm
- Fragmenten van diverse imbrices en tegulae
- Diverse bouwstenen en cement bestaande uit kalk en kiezelsteentjes

6. S. Borsboom en R. van Doorn, *Romeinse vondsten op akkers te Broeksittard*. AIL64.26.

7. R. van Doorn, *Vondsten uit een Romeinse puinlaag in juni 1996*. Intern rapport Werkgroep Archeologie Sittard.

8. M. Aarts en R. van Doorn, *Oudheidkundig bodemonderzoek in de gemeente Sittard volgnr. 7. Kroniek van de archeologische werkzaamheden in Sittard 1996*. Historisch Jaarboek voor het land van Zwentibold (Sittard 1997). 173-175.

9. *Bulletin des Commissions Royales d'Art et d'Archéologie* 17. 1878. 133.

10. ROB-melding nr. 38409.

11. ROB-melding nr. 52413 door J. Bogaers.

12. Stadsarchief Gemeente Sittard-Geleen-Born / Werkgroep Archeologie Sittard. Indexnr. 82/83.

13. Stadsarchief Gemeente Sittard-Geleen-Born *Collectie Offermans, doos 5*.

14. Stadsarchief Gemeente Sittard-Geleen-Born *1948; Nr. 107, WO nr. 1174, doos 2126*.

Gezien de grote hoeveelheid in Broeksittard gevonden aardewerk, kan men er vanuit gaan dat er meerdere Romeinse woningen geweest moeten zijn. Dat van deze woningen slechts weinig resten worden teruggevonden is verklaarbaar. Na de ondergang van het Romeinse Rijk aan het einde van de vierde eeuw, zijn de stenen van de betreffende huizen veelal hergebruikt als bouw materiaal of toegepast voor wegverharding. Het is overigens niet ondenkbaar dat de plek waar in het centrum van Broeksittard ooit een zeer oude Romaanse parochiekerk stond, een Romeins heiligdom was.

Noten.

1. R. van Doorn, *Romeins Broeksittard: samenvatting van meldingen, metingen en misverstanden*. Werkgroep Archeologie Sittard. 8-2005.
2. J. van Hontem, *T(h)eudurum, Tüddern, de vondsten, de veenbrug, de brug* (Beek 1992, eigen uitgave).
3. J. van der Aa, *Aardrijkskundig Woordenboek-Aanhangsel* (1851).
4. W. Piepers, *Archäologie im Kreis Heinsberg I* (Heinsberg 1989). 438-444, 568-569.
5. Stadsarchief Sittard-Geleen-Born / Werkgroep Archeologie Sittard. Indexnr. 84.